
ІСТОРІЯ

УДК 355.48((470+571):(477))

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-1>**Роман ОФЦИНСЬКИЙ,***orcid.org/0000-0001-5050-5902*

доктор історичних наук, професор,

професор

Закарпатського інституту післядипломної освіти

(Ужгород, Україна) *ofitsynsky@gmail.com***Юрій ІСАК,***orcid.org/0000-0002-7078-1100*

старший викладач кафедри модерної історії України та зарубіжних країн

Ужгородського національного університету

(Ужгород, Україна) *yurii.isak@uzhnu.edu.ua***Олег СЛПЕЦЬКИЙ,***orcid.org/0009-0007-5157-1961*

старший викладач кафедри античності, середньовіччя

та історії України домодерної доби

Ужгородського національного університету

(Ужгород, Україна) *oleg.slipetskyu@uzhnu.edu.ua*

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ВІД 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ ДОНІНІ: ІСТОРИЧНІ РЕАЛІЇ ТА ПОТОЧНІ УРОКИ

У статті актуалізована потреба теоретико-методологічного осмислення проблеми в розрізі тріади «одичне – особливе – загальне». Показано, що реалії сучасної історії міжнародних відносин практично унеможливають проведення дійсно фахового системного дослідження проблеми лише на рівні суто російсько-української війни з її поточними просторовими і хронологічними межами. Необхідно піднятися на рівень системи міжнародних відносин, проблематики війни і миру загалом. Зміст війни не можна зводити лише до конкретно-історичного виміру російсько-українського протистояння.

Очевидним є факт, що справжній конфлікт відбувається не між цивілізаціями, а між силами демократії та антидемократії, або ж силами «добра» і «зла». Це не виключає того, що на стороні добра діють, образно кажучи, не надто демократичні країни – Туреччина, Саудівська Аравія та ін. Стійкість українського народу проти російській агресії служить щитом і бар'єром проти світової експансії недемократичних країн. Провідні демократії світу намагаються не допустити зламу чинної структури міжнародних відносин. Серед концептів російської пропаганди є теза про те, що зарубіжна допомога Україні в протидії російській агресії наближає нову світову війну. Навпаки, військова і фінансова допомога Україні – не ослаблення країн-донорів, а превентивний внесок в їхню безпеку.

Причому рівень усвідомлення керівниками демократичних країн екзистенційності загроз від сучасних держав-агресорів є належним, проте ступінь реагування на них не завжди є достатнім. Через те сучасну російсько-українську війну слід розглядати в контекстах подій минулого і поточних міжнародних відносин, що сприятиме належному глобальному прогнозуванню. Подальше вивчення конкретно-історичної проблематики повинно забезпечити отримання достовірних фактів, що актуалізує використання здобутків історичного джерелознавства, архівознавства, інших спеціальних історичних дисциплін.

Ключові слова: російсько-українська війна, російська агресія, Росія, Україна, США, Китай.

Roman OFITSYNSKYI,
orcid.org/0000-0001-5050-5902
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor
Transcarpathian Institute of Postgraduate Education
(Uzhhorod, Ukraine) ofitsynsky@gmail.com

Yuriy ISAK,
orcid.org/0000-0002-7078-1100
Senior Lecturer at the Department of Modern History
of Ukraine and Foreign Countries
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) yurii.isak@uzhnu.edu.ua

Oleg SLIPETSKYY,
orcid.org/0009-0007-5157-1961
Senior Lecturer at the Department of Antiquity,
Middle Ages and History of Premodern Ukraine
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) oleg.slipetsky@uzhnu.edu.ua

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR FROM FEBRUARY 24, 2022 TO THE PRESENT TIME: HISTORICAL REALITIES AND CURRENT LESSONS

The article actualizes the need for a theoretical and methodological understanding of the problem in terms of the triad «single – special – general». It is shown that the realities of the modern history of international relations practically make it impossible to conduct a truly professional systematic study of the problem only at the level of the purely Russian-Ukrainian war with its current spatial and chronological boundaries. It is necessary to rise to the level of the system of international relations, issues of war and peace in general. The content of the war cannot be reduced only to the specific historical dimension of the Russian-Ukrainian confrontation.

It is obvious that the real conflict is not between civilizations, but between the forces of democracy and anti-democracy, or the forces of good and evil. This does not exclude the fact that, figuratively speaking, not too democratic countries – Turkey, Saudi Arabia, etc. – are acting on the side of good. The resilience of the Ukrainian people against Russian aggression serves as a shield and barrier against the global expansion of non-democratic countries. The world's leading democracies are trying to prevent a breakdown of the current structure of international relations. Among the concepts of Russian propaganda is the thesis that foreign aid to Ukraine in countering Russian aggression brings a new world war closer. On the contrary, military and financial aid to Ukraine is not a weakening of the donor countries, but a preventive contribution to their security.

Moreover, the level of awareness of the leaders of democratic countries of the existence of threats from modern aggressor states is appropriate, but the degree of response to them is not always sufficient. Because of that, the modern Russian-Ukrainian war should be considered in the context of the events of the past and current international relations, which will contribute to proper global forecasting. Further study of specific historical issues should ensure obtaining reliable facts, which actualizes the use of the achievements of historical source studies, archival studies, and other special historical disciplines.

Key words: Russian-Ukrainian war, Russian aggression, Russia, Ukraine, USA, China.

Постановка проблеми. Вже тривалий час привертають увагу здобутки Постмодернізму при всій неоднозначності його впливу на світову гуманітаристику. Передовсім є плідною постмодерністська ідея про множинність образів реальності. Проте постмодерністи переважно ігнорують співвідношення наявного інформаційного образу і реальності. Це сприяє своєрідній «втечі від реальності», втраті орієнтирів розвитку суспільства в різних сферах, слугує «викликом Постмодернізму».

Згадані обставини є злободенними в контексті сучасної російсько-української війни, насам-

перед у поточній фазі широкомасштабної російської агресії (від 24 лютого 2022 р. донині), з її винятковою насиченістю подіями і вкрай стрімкою динамікою перебігу процесів, де мають місце різноманітні медійні феномени «туман війни», «інформаційний шум», «інформаційна тиша», «інформаційна атака», «інформаційно-психологічна операція» тощо. Їхня наявність ускладнює вироблення оцінок належної якості навіть фахівцями в галузях історичної науки, військового мистецтва, філософії чи соціології, не кажучи про загал.

Дослідники цієї війни часто нечітко і неправильно визначають рівень загального з огляду на теоретико-методологічне осмислення проблеми в розрізі тріади «одиничне – особливе – загальне». Сучасні реалії міжнародних відносин практично унеможливають проведення фахового системного дослідження окресленого питання в межах суто російсько-української війни з її поточними просторовими і хронологічними межами. Необхідно піднятися на рівень системи міжнародних відносин, проблематики війни і миру загалом.

Такі міркування спонукають до вироблення науково-історичних знань універсального характеру, засвоєння яких сприятиме формуванню необхідних у громадянському суспільстві поведінкових орієнтирів, зокрема моральних. Одночасно фахове вивчення конкретно-історичної проблематики повинно забезпечити отримання достовірних фактів, що актуалізує використання здобутків історичного джерелознавства, архівознавства, інших спеціальних історичних дисциплін. Через те окреслена в назві статті тема має важливе як теоретичне (наукове), так і практичне (суспільне) значення.

Метою статті є скрупульозний аналіз історичних реалій та поточних уроків сучасної російсько-української війни від 24 лютого 2022 р. донині на засадах важливих теоретико-методологічних принципів – системності, історизму, науковості, об'єктивності.

Аналіз найновіших досліджень. Оприлюднено доволі багато аналітичних текстів про передумови і причини, перебіг й особливості, перспективи сучасної російсько-української війни. Беремо до уваги найперше праці тих науковців, які запропонували, з нашої точки зору, найбільш обґрунтовані підходи до проблематики, вагомі міркування про її поточні уроки (Диха, 2022; Поліщук, 2023; Колюшко, 2023). Виділяємо два вузлові виміри сприйняття цієї війни в Україні та світі на буденному і теоретичному рівнях свідомості та мислення. З одного боку, йдеться про загальнофілософське, науково-теоретичне, науково-практичне і буденне розуміння, а з іншого – про еволюцію концептів і конкретно-історичних образів війни для прямих і непрямих її учасників – України, Росії, США, Китаю та ін.

Поширеним явищем навіть у науковому середовищі є звуження проблематики війни до міждержавного протистояння Росії та України. Важливо вийти за межі цього історіографічного канону. Адже мовиться про небачений у ХХІ ст. героїзм українського народу в боротьбі проти агресора, завдяки чому українці отримали безпрецедентну

військову підтримку від понад 50 держав і політичну від понад 140 країн. З огляду на відзначене дослідниками слушно окреслено воєнне протистояння між демократичною Україною та авторитарно-тоталітарною Росією, що призвело до кристалізації двох провідних таборів держав – демократичної коаліції на чолі зі США («Рамштайн») і союзу світових автократій, де першість посідає Китай, що розглядає РФ як проксідержаву для адаптації воєнних сценаріїв своїх геополітичних інтересів (Поліщук, 2023). По суті, до проксі-тайського союзу авторитарних і тоталітарних режимів увійшли також Білорусь, Іран, Північна Корея.

Правомірним є привернення дослідницької уваги до того, що агресивні плани Кремля не обмежуються Україною, а спрямовані на західну цивілізацію загалом. Саме це щонайбільше спонукало Північноатлантичний альянс збільшити військову і фінансову допомогу в рамках Контактної групи з питань оборони України у форматі «Рамштайн» (Колюшко, 2023: 35).

Виклад основного матеріалу. Окреслимо головні образи або ж моделі бачення війни в розрізі тріади «одиничне – особливе – загальне», які з певними відмінностями чи відхиленнями (варіаціями) побутують й еволюціонують в інформаційному просторі України та інших країн (про зміст і конкуренцію цих образів див.: Офіцинський, 2023):

1. Вказана війна є міждержавним конфліктом Росії та України.

Ця модель має два головних варіанти розвитку подій:

А. Протистояння має стійкий історичний характер. Заявляється навіть про існування в сторін війни мети повного знищення противника як нації, держави, що активує екзистенційні завдання. «Своя» перемога у війні – єдиний прийнятний результат. Перемир'я чи мир не матимуть довгостроковий характер через непримиренність і величезні втрати сторін. Ця непримиренність існуватиме щонайменше пів століття, або два покоління. У контексті теорії міжнародних відносин окреслений образ найближче корелюється з реалістською парадигмою, що передбачає неминучим застосування сили для розв'язання міждержавних суперечностей.

Б. Війна не була єдиним варіантом розвитку російсько-українських взаємин на початку 2022 р. Можливості мирного розв'язання суперечностей між двома державами не використали до кінця. Головна цінність – не контроль сфер впливу, територій, володіння природними ресурсами чи нав'язування ідеологічних конструкцій, а захист і збереження людське життя, що потребують узгодження інтересів. При укладенні

перемир'я необхідні зусилля щодо встановлення довготривалого миру й усунення конфліктних моментів у міждержавних взаєминах.

Цей образ логічно узгоджується з концептуальними положеннями ліберальної парадигми міжнародних відносин. Пріоритет загальнолюдських цінностей в рамках концепції «нового мислення» останнього керівника СРСР Михайла Горбачова сприяв завершенню Холодної війни, відмові Радянського Союзу від втручання у внутрішні справи країн Центральної та Східної Європи.

2. Зміст війни не можна зводити лише до конкретно-історичного виміру російсько-українського протистояння. Війна є проявом сучасного глобального конфлікту між силами демократії та антидемократії, між США і Китаєм за першість у світовій політиці, а також, імовірно, першим актом або передоднем чи вступом до Третьої світової війни.

У цьому випадку мова йде про актуальність положень неореалістської та неоліберальної парадигм міжнародних відносин. Неореалізм акцентує на екзистенційній необхідності пристосування міжнародних акторів до чинних «правил гри». Представники неолібералізму акцентують на необхідності посилення міжнародних інституцій з підтримання миру через розширення їхніх можливостей.

У такому разі поразка Росії чи України автоматично не завершує конфлікт на українських теренах і світі загалом. Стратегічні міркування спонукатимуть Китай і США з їхніми блоками держав не допустити остаточної поразки своїх сторін заваженої війни. Для демократичних країн це також питання захисту своїх цінностей. Особливо болючою стане поразка Росії як найбільшого стратегічного союзника для Китаю, що прагне глобального протистояння із США, не виключаючи збройну фазу. Натомість виникне «криза довіри» між союзниками, дистанціювання від міжблокового протистояння, переходи в протилежний союз держав («ефект доміно»).

З описаних образів найбільш обґрунтованою видається саме ця модель у розрізі засадничого для історичної науки критерію ступеня наближення до реальності. Її намагаються використати представники російської пропаганди, поєднуючи з відзначеною нами моделлю 1. Вони кажуть про «гібридну війну» колективного Заходу для знищення російської державності, російського народу, захоплення природних ресурсів. Цей образ російські пропагандисти підсилюють поняттями культурно-цивілізаційної парадигми історичного процесу через призму протистояння західної та російсько-православної цивілізацій.

Деконструкція і спростування російських шовіністичних наративів не завжди є цілком очевидною справою. Адже при їхньому створенні неприховано використовується спадок радянської пропагандистської системи, зокрема антиколоніальний дискурс. Тут вельми задіяна історія Другої світової війни, міфологізовані образи якої, насамперед «Велика Вітчизняна війна», виступають чи не головним кріпильним елементом російського шовінізму.

За відсутності належної інформаційної політики в Україні та інших демократіях «лакуни» намагаються заповнити російські шовіністи. Відомий американський історик Тімоті Снайдер слушно назвав російську пропаганду загрозою для всього світу, що спотворює реальність настільки, що ставить класичне питання для Заходу: бути чи не бути (Снайдер, 2015).

Дедалі частішали російські шовіністичні «самовикриття». Так, розрекламовану художню стрічку про приватну військову компанію «Вагнер» промовисто назвали «Найкращі в пеклі». Навіть звинувачений у воєнних злочинах і тероризмі Ігор Гіркін, яскравий представник «російського світу», очільник російських збройних загонів на початку агресії проти України, заявив про схожі риси «Вагнера» (не рахується з втратами) з дивізією СС «Мертва голова», їхню ідентичність на рівні емблематики (Гиркін-Стрелков, 2023).

Вважаємо, що реалії сучасної російсько-української війни є наступними.

По-перше, відповідно до принципу історизму очевидним є факт, що справжній конфлікт відбувається між силами демократії та антидемократії, або ж силами «добра» і «зла». Це не виключає того, що на стороні добра діють, образно кажучи, не надто демократичні країни – Туреччина, Саудівська Аравія та ін.

Пропаганда агресорів традиційно намагається перекласти відповідальність із «хворої голови на здорову». Фальшування і спотворення історичної реальності здійснюється зміною «плюсів» на «мінуси». Типовий приклад. Російські пропагандисти стверджують, що «колективний Захід» розв'язав «гібридну війну» проти Росії. Насправді – навпаки. Вторгнення в Україну – черговий етап у російській глобальній агресії. Показово, що одіозна представниця міністерства закордонних справ Російської Федерації Марія Захарова, стала вживати щодо Президента України В. Зеленського епітет «бункерний», котрий в масовій свідомості пов'язаний з В. Путіним – «бункерний дід», «бункерний карлик» тощо (Вечканова, 2023).

Стійкість українського народу проти російської агресії служить щитом і бар'єром проти світової експансії недемократичних країн. Ніхто з великих міжнародних гравців не планував екзистенційно ворогувати з Росією до її широкомасштабного вторгнення в Україну. Провідні демократії намагаються не допустити зламу чинної структури міжнародних відносин. Попри чисельні агресивні дії Росії після розпаду СРСР рішучого реагування не було аж до 24 лютого 2022 р., за винятком санкцій, що суттєво не зашкодили режиму особистої влади В. Путіна.

Нині ж має місце суперництво двох блоків держав у вигляді протистояння коаліції «Рамштайн», що більша за її основу – НАТО, з одного боку, та спілки агресорів, яку на Заході називають «коаліцією зла», «новою віссю зла», віссю «Москва – Пекін – Тегеран». При цьому Північну Корею не бачать самостійним гравцем через майже повну залежність від Китаю. Самі ж агресори часом називають себе «коаліцією Опору», позиціонуються борцями з намаганнями США одноосібно домінувати у міжнародних відносинах. Ними експлуатується антиколоніальна риторика, хоча найбільшими неокolonізаторами є Китай та Росія, як-от: у Малі, М'янмі, Судані чи Центральноафриканській Республіці.

По-друге, низка образів російської пропаганди при уважному розгляді виявляються щонайменше цілеспрямованим «множенням сутностей». Зокрема, теза про Україну – інструмент Заходу для виснаження чи знищення Росії як впливового суб'єкта міжнародних відносин – спростовується фактами про якість співпраці офіційного Києва із партнерами. Постійні контакти найвищих посадовців США та України, значний обсяг міжнародної допомоги, в т. ч. озброєння, залучення іноземних добровольців, опіка над біженцями, розвінчують «інструменталізацію» Заходом «українського чинника». Візит Джо Байдена в Київ 20 лютого 2023 р. обумовлений логікою подій (Візит..., 2023). Напередодні першої річниці російського вторгнення американське керівництво показало здатність на рішучі кроки відвідинами нескореної країни. Це стало попередженням обом противникам – Росії та Китаю.

Сполучені Штати тверезо оцінюють міжнародну ситуацію через постійне підвищення напруги щодо о. Тайвань, який Пекін розглядає історичною територією. Натомість Тайвань вважає, що після Другої світової війни комуністи узурпували владу на материковому Китаї. До того ж, проти Пекіна зіграли його ж провокації зі шпигунськими «повітряними кулями» над США в лютому

2023 р., «мирний план» проросійського штибу – «Позиція Китаю щодо політичного врегулювання української кризи» від 24 лютого 2023 р. (Головко, 2023). Президент Володимир Зеленський під час довгоочікуваної телефонної розмови з головою КНР Сі Цзіньпіном 26 квітня 2023 р. підкреслив, що Україна не поступиться своєю територією заради миру з Росією (Розмова..., 2023).

Серед уживаних концептів російської пропаганди є теза про те, що зарубіжна допомога Україні в протидії російській агресії наближає нову світову війну. Навпаки, істотно зменшує таку вірогідність інтенсивніша підтримка України. Подібно до Росії, Китай втілює стратегічні плани свого світового домінування. Тому військова і фінансова допомога Україні – не ослаблення країн-донорів, а превентивний внесок у власну безпеку.

По-третє, російські погрози застосувати ядерну зброю, провокації щодо атомних електричних станцій України зазвичай хронологічно співпадають з контрнаступами українських військ і суттєвим наданням Україні новітніх видів зброї. Ці погрози не є цілковито блефом Москви. За історичною аналогією, глава нацистської Німеччини А. Гітлер застосував би таку зброю за наявності (невдалі зусилля з її виробництва в тій країні мали місце). Нині В. Путін з оточенням – реалістична копія нацистських лідерів.

Застосування Росією ядерної зброї проти України навіть в обмеженій формі (тактичної) матиме вкрай негативні наслідки для НАТО, означатиме знецінення міжнародних інституцій з підтримання миру, оскільки РФ є членом Ради безпеки ООН. Це «перехід Рубікону» – демонстративний та найвищий рівень застосування сили, який не проігнорують навіть союзники Росії. Адже пройде поляризація міжнародних союзів із розривом економічних взаємин між протилежними сторонами.

Відтак «війна текстів» у сфері конкуренції інформаційних образів перейде в площину неприхованої збройної ескалації. Перебування Росії в міжнародних організаціях, де присутні демократичні країни, втратить сенс і нагадає переддень Другої світової війни. Масштаби і географія насилля з боку РФ зростуть, а приєднання її союзників до перерозподілу сфер впливу в світі виявиться питанням часу. Притому «ефект доміно» при зміні балансу сил у міжнародних відносинах може працювати в обидва боки.

Звідси випливає висновок про посилення і пришвидшення допомоги Україні, належне інформування світової громадськості про плани агресорів, підготовку блоку демократичних держав до відсічі агресорам при глобальному зіткненні, включаючи

превентивні удари за реальної екзистенційної загрози. Аргументи морального характеру, переговори чи поступки не справляють на керівництво країн-агресорів позитивного впливу, навпаки, засвідчують слабкість потенційних жертв.

Саме непохитна протидія російській агресії українського народу стримує відлік нової світової війни. Через те подання заявки Україною на членство в ЄС стало можливим з огляду на усвідомлення її значущості у відстоюванні демократії в усьому світі (Диха, 2022: 33). Не випадково під тиском партнерів із НАТО Туреччина заборонила від 1 березня 2023 р. рух своєю територією до Росії підсанкційних товарів.

Висновки. «Інтелектуальні ігри» держав-агресорів нині легко розгадуються в провідних демократичних країнах. У них слушно «маневри» Китаю вбачаються спробами дезорганізувати між-

народну протидію російській агресії. За задумом офіційного Пекіна, це б нейтралізувало США при вторгненні КНР на Тайвань і подальшій світовій експансії. Рівень усвідомлення керівниками демократичних країн екзистенційних загроз від сучасних держав-агресорів є належним, проте ступінь реагування на них не завжди достатній.

Сучасну російсько-українську війну необхідно розглядати не ізольовано від подій минулого і поза поточними міжнародними відносинами, а в системних рамках, на теоретико-методологічних рівнях одиничного, особливого і загального, що продукує виважені оцінки і реалістичне глобалістичне прогнозування. Причому якісні студії конкретно-історичної проблематики передбачають отримання достовірних фактів передовсім на основі найновіших здобутків спеціальних історичних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Візит президента Байдена. *Radiosvoboda.org*. 2023. 20 лютого.
2. Вечканова О. Путін не образився? *Telegraf.com.ua*. 2023. 11 березня.
3. Гиркин-Стрелков сравнил российских наёмников из ЧВК «Вагнер» с дивизией СС «Мёртвая голова». *Sensory.net*. 2022. 12 августа.
4. Головка В. Китай та російська війна проти України. *Ukrinform.ua*. 2023. 13 березня.
5. Диха В. Інноваційний розвиток України: стан та боротьба за перспективи. *Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку*. Одеса, 2022. С. 33–35.
6. Колюшко С., Теміров Ю. Трансформація політики НАТО щодо України в контексті російсько-української війни. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. №15. С. 33–37.
7. Офіцинський Р., Ісак Ю. Образи російсько-української війни від 2014 р. донині. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 61. Т. 2. С. 18–23.
8. Підстава від Ердогана. *Patrioty.org.ua*. 2023. 21 березня.
9. Поліщук І. Глобалізація як провідна тенденція розвитку сучасних міжнародних відносин. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 1. С. 195–204.
10. Розмова Зеленського та Сі Цзіньпіна. *Ukrinform.ua*. 2023. 26 квітня.
11. Снайдер Т. Російська пропаганда працює не тільки проти України. *Platfor.ma*. 2015. 11 лютого.

REFERENCES

1. Vizyt prezydenta Baidena [President Biden's visit]. *Radiosvoboda.org*. 2023. 20 liutoho [in Ukrainian].
2. Viechkanova O. Putin ne obrazivsya? [Is Putin not offended?]. *Telegraf.com.ua*. 2023. 11 bereznia [in Ukrainian].
3. Girkin-Strelkov sravnail rossiyskih naYomnikov iz ChVK «Vagner» s diviziey SS «MYortvaya golova». [Girkin-Strelkov compared Russian mercenaries from the private military company Wagner with the SS division Totenkopf]. *Sensory.net*. 2022. 12 avhusta [in Russian].
4. Holovko V. Kytai ta rosiiska viina proty Ukrainy [China and the Russian war against Ukraine]. *Ukrinform.ua*. 2023. 13 bereznia [in Ukrainian].
5. Dykha V. Innovatsiinyi rozvytok Ukrainy: stan ta borotba za perspektyvy [Innovative development of Ukraine: state and struggle for prospects]. *Pidpriemnytstvo i torhivlia: tendentsii rozvytku*. Odesa, 2022. S. 33–35 [in Ukrainian].
6. Koliushko S., Temirov Yu. Transformatsiia polityky NATO shchodo Ukrainy v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny [Transformation of NATO's policy towards Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa*. 2023. № 15. S. 33–37 [in Ukrainian].
7. Ofitsynskyy R., Isak Yu. Obrazy rosiisko-ukrainskoi viiny vid 2014 roku donyni [Images of the Russian-Ukrainian war from 2014 to the present day]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 2023. Vyp. 61. T. 2. S. 18–23 [in Ukrainian].
8. Pidstava vid Erdohana [Trouble from Erdogan]. *Patrioty.org.ua*. 2023. 21 bereznia [in Ukrainian].
9. Polishchuk I. Hlobalizatsiia yak providna tendentsiia rozvytku suchasnykh mizhnarodnykh vidnosyn [Globalization as a leading trend in the development of modern international relations]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*. 2023. №1. S. 195–204 [in Ukrainian].
10. Rozmova Zelenskoho ta Si Tszinpinga [Conversation between Zelenskyi and Xi Jinping]. *Ukrinform.ua*. 2023. 26 kvitnia [in Ukrainian].
11. Snyder T. Rosiiska propahanda pratsiuie ne tilky proty Ukrainy [Russian propaganda works not only against Ukraine]. *Platfor.ma*. 2015. 11 liutoho [in Ukrainian].